

SİVAS DELİCE KÖYÜ HALI DOKUMALARININ RENK, MOTİF VE KOMPOZİSYON ÖZELLİKLERİ

Şirin Karaman

Dr. Öğr. Üyesi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu, El Sanatları Bölümü, sirinsahan@hotmail.com
ORCID: 0000-0002-8535-6246

Karaman, Şirin “Sivas Delice Köyü Halı Dokumalarının Renk, Motif ve Kompozisyon Özellikleri”. idil, 82 (2021 Haziran): s. 973–984.
doi: 10.7816/idil-10-82-10

ÖZ

Kültürel değerlerimizin temel taşlarından olan dokumalar son derece kıymetli eserlerdir. Günümüzde dokuma neredeyse hiç yapılmamaktadır. Bu nedenle elimizdeki dokuma eserleri korumak ne kadar önemliyse onları kayıt altına almak ve gelecek nesillere aktarmak da bir o kadar önemlidir. Anadolu dokuma geleneği denince Sivas, akla ilk gelen merkezlerden biridir. İmranlı eskiden Zara ilçesine bağlı iken 1947 yılında ilçe olmuştur. Yöre dokumaları ile ilgili daha önce yapılmış çok fazla çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışmada İmranlı ilçesine bağlı Delice köyünde tespit edilen dokuma örneklerindeki renk, motif ve kompozisyon özellikleri incelenmiştir. Eserlerin dokundukları tarih, ebat ve kullanılan malzemeler tespit edilmiştir. Halıların çizimleri bilgisayar ortamında yapılarak bu eserler kayıt altına alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dokuma, halı, Sivas, İmranlı, Delice

Geliş: 2 Ocak 2021

Düzeltilme: 13 Nisan 2021

Kabul: 28 Mayıs 2021

Giriş

Kültürümüze ait dokumalar geleneksel bir nitelik kazanıncaya kadar oldukça uzun bir yol kat etmiştir. Dokumalar, Orta Asya'dan başlayarak Türklerin hayatının her aşamasında önemli bir yer tutmuştur. İnsan hayatında bir bebeğin beşikörtüsünden başlayarak günlük yaşamda değişik amaçlara hizmet eden dokumalar, düğünlerde çeyiz, ölümlerde ise kişinin defnine şahitlik edecek kadar hayatla iç içe geçmiştir. Bu eserlerde kullanılan teknik çeşitlilik ve tekniği uygulamadaki başarı ise dikkat çekicidir. Türkler Orta Asya'dan Anadolu'ya gelirken uzak mesafelere rağmen kültürel kimliklerini korumaya devam etmişlerdir (Kırzioğlu, 1996: 137-146). Günümüze ulaşan dokumalardaki motifler incelendiğinde bu motiflerin fazla değişikliğe uğramadan varlıklarını sürdürdükleri görülmektedir. Azerbaycan, Kırgızistan, Kazakistan, Özbekistan ve Türkmenistan gibi Türk ülkelerine ait halılarda ortak motif olarak kare, sekizgen, eşkenar dörtgen olarak tasarlanan göl motifi Orta Asya Türk halılarının genel bir karakteridir. Mesela yıldız, Anadolu motif hazinesinin içinde en sık kullanılan motiflerdendir. Bu motif, Orta Asya bezemelerinde görülen ve Anadolu'da da yaygınlaşan bir süsleme unsurudur. Selçuklu halılarında yıldız motifine sıkça rastlanmaktadır (Deniz, 2005: 89-94).

Türkmen dokumaları ile Anadolu dokumalarında ortak kullanılan motiflere bakıldığında, Türkçede durgun su birikintisi anlamına gelen "göl" Türkmen halılarında sıklıkla görülen önemli bir motiftir. Göl motifi çoğunlukla halılarda ve az da olsa heybe, torba gibi dokumaların merkezinde yer almaktadır. Göl motifi halıyı süslemenin yanı sıra temsil ettiği boyun damgası niteliğini de taşımaktadır (Türkmen, 2001: 28). Anadolu halılarında da göl motifine sıkça rastlanmaktadır. Türkmen topluluklarının kullandıkları motiflere bakıldığı zaman bu toplulukların aynı boylardan geldikleri çok rahatlıkla anlaşılmaktadır. Bu özellik Zara halıları ile Azerbaycan, Dağıstan, Kaşgay halıları ve Senne kilimlerinde görülmektedir (Akpınar ve Birol, 2015: 223). Türklerde halı, pek çok işlevsel amaca hizmet etmenin yanı sıra sanat eseri olarak da görülmeye değer önemli bir nitelik taşımaktadır (Aslanapa, 1997: 18). Dokumalar çok yönlü kullanımlarının yanı sıra onu gören kişide hoşla giden bir etki de bırakmaktadır. Dokuyanlar; ev olarak kullanılan çadırı, üzerinde oturdukları yaygıyı, oklava koydukları oklavahı hatta un koydukları çuvaları dahi estetik bir görünüme kavuşturmuşlardır. Türklerde dokumalar toplumsal mesaj da içermektedir. Evlerde serili olan halı ya da düz dokumaların varlığına bakılarak bir ailenin ekonomik seviyesi hakkında fikir edinilebilir (Soysaldı, 2009: 5).

Anadolu'da bazı şehirlerde dokumalar, erkek ailesini düğüne davet etmek amacıyla kız ailesi tarafından davetiye olarak kullanılmıştır (Deniz, 2000: 58). Dokumaların toplumdaki önemini anlamak için insanların hayatındaki yerine bakmak yeterli olacaktır. Toplumsal yaşamın her alanında varlık gösteren dokumalar, kendilerine verilen önem doğrultusunda gün geçtikçe niteliklerini artırmışlardır. Anadolu topraklarına düğümlü halı geldikten sonar dokumacılık zamanla daha da zenginleşerek devam etmiştir. Birçok yöre kendine has karakteristik özelliklere sahip dokuma merkezi hâline gelmiştir. Bu bağlamda Sivas ili de önemli dokuma merkezlerinden biri durumundadır. Sivas merkez, ilçeleri ve köyleri geleneksel dokuma kültürüne sahip nitelikte eserler meydana getirmişlerdir. Geleneksel yöntemlerle yöreye özgü motif ve renkler kullanılarak karakteristik halı ve kilimler dokunmuştur.

Marco Polo, Anadolu dokuma geleneğine özgü güzel örnekler veren Konya, Kayseri ve Sivas'ta üstün nitelikli halılar dokunduğundan bahsetmektedir (Gönül, 1967: 4556-58). Sivas, Selçuklulardan devraldığı dokuma geleneğini günümüze kadar koruyarak sürdürmeyi başarmış bir merkezdir. Sivas dokumalarını kendine özgü tarzı ile yalnız il içinde değil, aynı zamanda diğer kentlerde bulunan müzelerde de görebilmek mümkündür. Sivas Halı ve kilimleri Türkiye müzelerinde önemli koleksiyonlar oluşturmaktadır (Kayıpmaz ve Kayıpmaz, 1991: 97). 1899'da Sivashlı Altıparmakyan Mıgırdıç Efendi'nin imal ettirdiği halıları sergilemek ve satmak üzere, torunu Ohannes Efendi'nin Paris'e gitmesine izin verildiği belge, Sivas dokumalarının ününün Türkiye sınırlarını aştığını gösteren bir kanıt niteliğindedir (BOA:DH.TMIK.M;78-17). Sivas'ta da Anadolu genelinde olduğu gibi dokuma işi, kırsal alanda yaşayan insanların asıl uğraşlarından arta kalan zamanda yapılmıştır. Şarkışla, Zara ve Divriği gibi ilçeler başta olmak üzere Gürün, Hafik, Kangal, Koyulhisar, Suşehri, Yıldızeli ve İmranlı'da da dokumacılık dikkate değer niteliktedir. Kendi hayvanlarından elde ettikleri yünü dokumaya hazırlamış ve dokumuşlardır.

İmranlı ilçesi ve köylerinde de dokuma işi insanların kendi ihtiyaçlarını karşılayacak ölçüde yapılmış ancak ilçe dışına taşıyacak bir üne kavuşamamıştır. Geçmişte neredeyse her evde var olan dokuma tezgâhları terk edilmiştir. Bu nedenle İmranlı ilçesi Delice köyünde rastlanan dokumalar çalışmaya değer bulunmuştur. Bu çalışmanın konusu Sivas ili İmranlı ilçesi Delice köyünde bulunan el dokuması halılarında görülen teknik özelliklerin tespit edilmesi ve kayıt altına alınmasıdır.

İmranlı ilçesinde halıcılık faaliyetleri kapsamında halkın geleneksel olarak evde yapılan dokuma

faaliyetlerine ek olarak 1983 yılında Sivas Özel İdare Halıcılık Sanayi Okulu tarafından ilçe merkezine atölye açılmıştır. Bu atölyede 10 adet sarmalı halı tezgâhı ile taban, kelle ve seccade türünde dokuma yapılmıştır. Halılarda 60x60 kalitede Sine-İran düğümü ile 1984 yılında 50 metrekare dokuma yapılmıştır. Halılarda desen olarak 1984 yılından itibaren Sivas Yarı Açık Cezaevinden; Buhara, Ferehan, İsfahan, Keşan gibi merkezlerden ve ayrıca Şarkışla ilçesinden desenler temin edilerek dokumalar yapılmıştır (Özen, 2008: 110-112). İmranlı, Zara ilçesine bağlı Umraniye adında bir bucaktır. İmranlı; bölgenin sert coğrafi koşulları, ağır iklim koşulları ve ilçe topraklarının geniş olmasının köylerin merkeze ulaşımını güçleştirmesi gibi nedenlerle 1947 yılında ilçe olmuştur (BOA;195-31-20). 1911 yılında Zara İlçesine bağlı Bucak haline getirilen İmranlı, daha sonra Umraniye olarak isim değiştirmiş, 1947 yılında Zara ilçesinden ayrılarak İmranlı ismi ile ilçe olmuştur (<https://sivas.ktb.gov.tr/TR-76102/imranli.html> Erişim Tarihi: 20.08.2020). İlçenin yüzölçümü 1229 km²'dir. Deniz seviyesinden yüksekliği 1650 metre, Sivas il merkezine uzaklığı 106 km'dir. Doğusu Refahiye, batısı Zara, kuzeyi Suşehri, güneyi İliç ve Divriği ilçeleri ile çevrilidir. Yazları kuru ve sıcak, kışları ise çok sert ve yağışlı geçen bir kara iklimine sahiptir. Kışları çok uzun olup, yazları ise çok kısadır. Arazi genellikle bozkır ve tepelerden oluşmaktadır. Tarıma elverişli alanı olup, toplam orman alanı ise 6.563 hektardır. İlçe konum itibarıyla Kızılırmak Nehri civarında yer almıştır. Türkiye'nin en uzun nehri olan Kızılırmak, ilçe sınırları içinde Kızıldağ eteklerinden doğmaktadır. Toprak verimsiz olup, en fazla arpa, buğday ve yem bitkileri ekimi yapılmaktadır (<https://sivas.ktb.gov.tr/TR-76102/imranli.html> Erişim Tarihi: 20.08.2020). Delice köyü İmranlı'ya 3,5 km mesafededir. Köy ilçenin genel yeryüzü şekilleri ile benzerlik göstermektedir. Köyün içinden küçük bir dere geçmektedir. Dere yatağına kurulan köy, engebeli bir arazi yapısına sahiptir. Tarım ve hayvancılık herkesin kendi ihtiyacını karşılayacak kadar yapılmaktadır. Köydeki nüfusun gençleri şehir dışında çalışmakta yaşlılar ise emeklilerden oluşmaktadır (Özdemir, 2004: 34-67).

Delice köyünde dokuma işleri genellikle tarım işlerinin sona erdiği sonbahar ve kış mevsiminde yapılan bir faaliyetir. Kilim; mekân olarak evin yahat (hayat) (toprak yapılı evlerde dışarıya açılan bölüm, avlu) olarak ifade edilen kısmında sonbaharda dokunmaktadır. Halı ise kış mevsiminde evin büyük odasında yapılmaktadır. Tevn denen ahşap tezgâhlar üzerinde halı, kilim, cicim, yastık ve heybe dokuma işi gerçekleştirilmektedir. Köyde dokuma, imece usulü yardımlaşmayla kadınlar tarafından yapılmaktadır (Özdemir, 2004: 34-67). Köyde dokuma ipleri hazırlanırken köyün kendi koyunlarından elde edilen yünler önce yıkanır sonra eğrilerek çile haline getirilmektedir. Dokuma yapılacak renklerde iplik hazırlamak için kazanlar kurulur, kazandaki suya bolca tuz ve kök boya (toz boya) konduktan sonra ipler de karışımın içine bastırılarak kaynatılır. İpler boyanın rengini alması ve soğuması için bir gün süreyle kazanda bırakılır. İpler her bir renk için ayrı bir kazanda boyanmaktadır. Köyde motiflere nik denilmektedir (Ş. Örnek). Dokumalar, manilere de konu olmuştur. Resmiye Özdemir'in ağzından köyde bilinen mâni:

Dokudum züllü
Oldum kuş dilli

Dokudum perde
Uğradım derde

Dokudum halı
Dokudum dokumadım
Çıkmadı yukarı

Dokudum kilim
Tutuldu dilim

Delice Köyüne Ait Bazı Halı Dokuma Örneklerinin Teknik ve Desen Özellikleri

Delice köyüne ait halı örnekleri yerinde incelenmiş ve aşağıdaki tespitler yapılmıştır



Resim 1. Yastık halısı ve çizimi (Karaman 2020)

Örnek No	: 1
İlgili Koleksiyon (kime ait)	: Resmiye Özdemir
Kimin Dokuduğu	: Şehriban Özdemir
Dokunduğu Tarih	: -
İnceleme Tarihi	: 07.08.2020
Bugünkü Durumu	: İyi
Atkı-Çözüğü	: Pamuk
İlme	: Yün
Kalitesi	: 28x30
Eserin Cinsi	: Yastık
Eserin Ebadı	: 121x54,5
Saçak Uzunluğu	: -
Yöredeki Adı	: Yastık

Kompozisyon Özelliği : Yörede bu kompozisyon dipsiz göl olarak ifade edilmektedir. Dokuma bir sedef ve iç içe geçmiş üç mihrap şeklinde düzenlenmiştir. Yörede gelin öldüren olarak isimlendirilen motiften oluşan ince bir su ile çerçevelenmektedir. Ortada siyah zemin üstünde altıgen şeklinde çift mihraplı ve mihrap nişinin her iki yanında iki adet çiçek ve sekiz köşeli yıldız motifi ile bezelidir. Mihrabın birleşme yerinde elibelinde (eliböğünde) motif yer almaktadır. Her bir mihrap içinin fon rengi farklıdır. Mihrap zemini bordo renklidir. Mihrap içinde yer alan bölümlerin içi çiçek, sekiz köşeli yıldız ve göz motifleri ile dolgulanmıştır.

“Bu motif Beydağı bölgesinden gelen bir gelin tarafından öğretilmiştir. Beydağı bölgesinde bir manda göle girer ve kaybolur bu olaydan esinlenilerek motive bu isim verilmiştir” (R. Özdemir 2020). Dokuma yastık yüzü amacıyla dokunmuş ancak yaygı olarak kullanılmaktadır. Saçaklar başka bir kumaşla dikilerek kapatılmıştır.



Resim 2. Yastık halısı ve çizimi (Karaman 2020)

Örnek No	: 2
İlgili Koleksiyon (kime ait)	: Resmiye (Hatun) Özdemir
Kimin Dokuduğu	: Resmiye (Hatun) Özdemir
Dokunduğu Tarih	: -
İnceleme Tarihi	: 07.08.2020

Bugünkü Durumu	: İyi
Atkı-Çözü	: Pamuk
İlme	: Yün
Kalitesi	: 28x30
Eserin Cinsi	: Yastık
Eserin Ebadi	: 123x58
Saçak Uzunluğu	: -
Yöredeki Adı	: Yastık

Kompozisyon Özelliği : Dokuma bir sedef ve iç içe geçmiş üç mihrap şeklinde düzenlenmiştir. Halı turuncu zemin üzerinde zikzak motifi ile çerçevelenmiştir. Siyah zemin üzerinde bulunan mihrabın birleşim yerinde elibelinde ve her iki yanında ise çarkıfelek motifi yer almaktadır. İç içe geçmiş mihrap desenlerinin kendi alanlarına ait farklı fon renkleri üzerinde çiçek, yıldız, göz gibi motiflerle dolgulanmıştır. Yastık olarak değil yaygı olarak kullanılmaktadır. Saçakları başka bir kumaşla dikilmiştir.



Resim 3. Yastık halısı ve çizimi (Karaman 2020)

Örnek No	: 3
İlgili Koleksiyon (kime ait)	: Resmiye Özdemir
Kimin Dokuduğu	: Selvi Erdoğan-Güllü Nail
Dokunduğu Tarih	: 1968
İnceleme Tarihi	: 07.08.2020
Bugünkü Durumu	: İyi
Çözü	: Pamuk
Atkı - İlme	: Yün
Kalitesi	: 22x30
Eserin Cinsi	: Yastık
Eserin Ebadi	: 104x60
Saçak Uzunluğu	: -
Yöredeki Adı	: Yastık

Kompozisyon Özelliği : Dokuma bir sedef iki demet karanfil ve canavar ayağı/çengelli kare göbek olarak düzenlenmiştir. Sedef beyaz zemin üzerine bir mavi bir yeşil renklerden oluşan su yolu motifinin tekrarı ile oluşmuştur. Ortada siyah zemin üzerinde turuncu renkli canavar ayağı/çengelli motifinden oluşturulan dörtgen içine dört adet kırmızı ve mor renklerle lale motifi ile oluşturulmuş göbek yer almaktadır. Göbek motifinin sağ ve solunda bir demeti anımsatan beş adet karanfil motifinin yapıldığı bezeme yer almaktadır. Dolgu motifi olarak dört adet mavi, sarı ve turuncu renkli çiçek motifi kullanılmıştır. Dokumada beyaz pamuk çözgü siyah renge boyanmış yün atkı kullanılmıştır.



Resim 4. Yastık halısı ve çizimi (Karaman 2020)

Örnek No	: 4
İlgili Koleksiyon (kime ait)	: Resmiye Özdemir
Kimin Dokuduğu	: Selvi Erdoğan-Güllü Nail
Dokunduğu Tarih	: 1968
İnceleme Tarihi	: 07.08.2020
Bugünkü Durumu	: İyi
Çözüğü	: Pamuk
Atkı – İlme	: Yün
Kalitesi	: 22x30
Eserin Cinsi	: Yastık
Eserin Ebadı	: 106x59
Saçak Uzunluğu	: -
Yöredeki Adı	: Yastık

Kompozisyon Özelliği : Dokuma bir sedef ve canavar ayağı/çengelli motifinden oluşan sonsuzluk formunda üç adet kare şekilli motiften oluşmuştur. İnce su, sarı zeminli gelin öldüren motifi ile bezelidir. Orta siyah zemin üzerinde canavar ayağı/çengelli motifli turuncu ve sarı renkli dörtgenler içine ortadakinin içinde karanfil sağ ve solda bulunan dörtgenin içi ise lale motifi ile oluşturulmuştur. Zemin yıldız motifleriyle dolgulanmıştır.



Resim 5. Yastık halısı ve çizimi (Karaman 2020)

Örnek No	: 5
İlgili Koleksiyon (kime ait)	: Bedriye Örnek
Kimin Dokuduğu	: Bedriye Örnek
Dokunduğu Tarih	: 1974
İnceleme Tarihi	: 07.08.2020
Bugünkü Durumu	: İyi
Çözüğü	: Pamuk

Atkı – İlme	: Yün
Kalitesi	: 28x30
Eserin Cinsi	: Yastık
Eserin Ebadı	: 116x58
Saçak Uzunluğu	: -
Yöredeki Adı	: Yastık

Kompozisyon Özelliği : Dokuma iki ince sedef ve ortada üç adet iç içe geçmiş çift mihrap şeklinde tasarlanmıştır. İlk olarak turuncu renk üzerinde göz motiflerinin yer aldığı sedef bulunmaktadır. İkinci olarak beyaz zemin üstünde gelin öldüren motifi görülmektedir. Siyah zemin üzerinde yer alan mihrap nişi elibelinde motifi ile birleşmektedir. Mihrabın basamak şeklinde daralan dış kenarı çiçek motifleri ile bezelidir. İçte yer alan mihrap alanlarının her birinin rengi farklıdır. Bu mihrapların üzeri ise çiçek ve göz motifleri ile bezelidir. Yalnız bir mihrabın baş kısmında çeşitli göz motifleri ile dolgulanmıştır. Saçaklar başka bir kumaşla dikilerek kapatılmıştır.



Resim 6. Yastık halısı ve çizimi (Karaman 2020)

Örnek No	: 6
İlgili Koleksiyon (kime ait)	: Bedriye Örnek
Kimin Dokuduğu	: Bedriye Örnek
Dokunduğu Tarih	: 1970
İnceleme Tarihi	: 07.08.2020
Bugünkü Durumu	: İyi
Atkı – Çözüğü	: Pamuk
İlme	: Yün
Kalitesi	: 28x30
Eserin Cinsi	: Yastık
Eserin Ebadı	: 103x62
Saçak Uzunluğu	: -
Yöredeki Adı	: Yastık

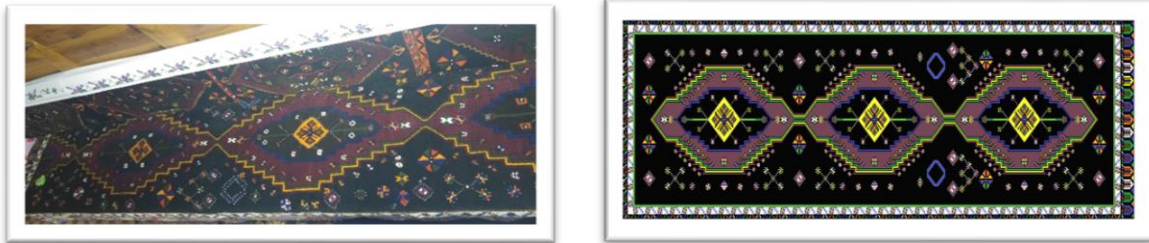
Kompozisyon Özelliği : Dokuma kısa kenarda bir sedef ve üç adet iç içe geçmiş çift mihrap şeklinde düzenlenmiştir. Dokuma zikzak motifinin yer aldığı bir sedefle çerçevelenmektedir. Siyah zemin üzerinde bulunan mihrabın birleşim yerinde elibelinde bulunmaktadır. Mihrap nişinin bir tarafında göz ve yıldız motifi yer alırken diğer tarafında yalnızca yıldız motifi görülmektedir. İç içe geçmiş mihrap desenlerinin kendi alanlarına ait farklı renkleri vardır. Mihrap içleri çiçek, yıldız ve göz gibi motiflerle dolgulanmıştır.



Resim 7. Yolluk- sedir halısı ve çizimi (Karaman 2020)

Örnek No	:7
İlgili Koleksiyon (kime ait)	: Resmiye Özdemir
Kimin Dokuduğu	: Şehriban Özdemir- Resmiye Özdemir
Dokunduğu Tarih	: 1977
İnceleme Tarihi	: 07.08.2020
Bugünkü Durumu	: İyi
Atkı – Çözgü	: Pamuk
İlme	: Yün
Kalitesi	: 24x24
Eserin Cinsi	: Yolluk
Eserin Ebadi	: 426x108
Saçak Uzunluğu	: 15cm örgülü
Yöredeki Adı	: Duvar Halısı

Kompozisyon Özelliği : Dokuma dört sedef ve iç içe geçmiş iki mihrap şeklinde düzenlenmiş sonsuzluk formunda bir kompozisyona sahiptir. En dışta mavi ve gül kurusu renginde ince çizgilerden oluşturulmuş bir çerçeve yer almaktadır. İkinci ince sedef siyah zemin üstüne yeşil, sarı, mavi ve gül kurusu renklerle yapılmış koç boynuzu motifli yer almaktadır. Üçüncü olarak bir ince su yolu motifli ile oluşturulmuş sedef daha bulunmaktadır. Dördüncü olarak gül kurusu renkli zemin üstüne dallı çiçeklerle yapılmış bir bordür tasarlanmıştır. Zemin siyah zemin üstünde dört adet bordo renkli çift mihrap şekilli altıgenlerle oluşturulmuş göl motifli ve üzerinde bordo zemin üzerinde kahverengi zemin üstünde çiçek ve yıldızlarla bezelidir. En ortada ise kare motif içinde lale motifli yer almaktadır. Uçlarda yer alan mihrapların her iki yanında çarkıfelek motifli bulunmaktadır. Zemin orta göbek motifli dışında kalan alan; göz, yıldız, çiçek, koç boynuzu ve dokuyucunun isim ve soy isminin ilk harfleri ile dolgulanmıştır.



Resim 8. Yolluk- sedir halısı ve çizimi (Karaman 2020)

Örnek No	: 8
İlgili Koleksiyon (kime ait)	: Şahhanım Örnek
Kimin Dokuduğu	: Huri Bektaş
Dokunduğu Tarih	: 1969
İnceleme Tarihi	: 07.08.2020
Bugünkü Durumu	: İyi
Atkı – Çözgü	: Pamuk
İlme	: Yün

Kalitesi	: 24x24
Eserin Cinsi	: Yolluk (Sedir halısı)
Eserin Ebadi	: 431x114
Saçak Uzunluğu	: 20cm örgülü
Yöredeki Adı	: Makat halısı
Kompozisyon Özelliği	: Dokuma kısa kenarda dikdörtgen şeklinde olan bordür siyah zemin

üstünde hayat ağacı ve muska motifleri ile bezelidir. İlk olarak su yolu ile çerçeveleyen bir ince su bulunmaktadır. İkinci olarak beyaz zemin üstünde yapraklı ve çiçekli dallarla oluşturulmuş sedef yer almaktadır. Bir ince su yolu daha bulunmaktadır. Orta bölüm ise siyah zemin üstüne sonsuzluk prensibi ile yerleştirilmiş üç tam bir çeyrek olacak şekilde iç içe geçmiş baklava dilimleri ile yapılmıştır. Dışta bulunan bordo zeminli baklava diliminin basamak şeklinde olan iç kenarları çiçek motifleri ile dışta birleşim yeri sekiz köşeli yıldızla bezelidir. İçte yer alan baklava motifinin ise siyah zemin üstünde yine çiçek, göz ve el motifleri ile düzenlenmiştir. En ortada sarı zeminli kare şeklin içi çiçek ve lale motifleri ile dolguludur. Ana zeminde yer alan göbek motiflerinin dışında kalan alan çiçek, karanfil, göz ve yıldız motifleriyle bezelidir. Halının dokunma tarihi üzerinde bulunmaktadır.



Resim 9. Yolluk- sedir halısı ve çizimi (Karaman 2020)

Örnek No:9	
İlgili Koleksiyon (kime ait)	: Şahhanım Örnek
Kimin Dokuduğu	: Bedriye Örnek- Resmiye Özdemir
Dokunduğu Tarih	: 1972
İnceleme Tarihi	: 07.08.2020
Bugünkü Durumu	: İyi
Atkı – Çözüğü	: Pamuk
İlme	: Yün
Kalitesi	: 28x30
Eserin Cinsi	: Yolluk (Sedir halısı)
Eserin Ebadi	: 425x109
Saçak Uzunluğu	: 22cm örgülü
Yöredeki Adı	: Makat halısı

Kompozisyon Özelliği : Dokumanın her iki kısa kenarında dikdörtgen şeklinde bordür yer almaktadır. Halı üç adet ince sedef ve üç adet çift mihrap şeklinde sıralanmış göbek (göl) motifinden oluşmaktadır. Kısa kenarlarda yer alan bordür siyah zemin üstünde hayat ağacı ve muska motifleri ile bezelidir. Halıyı çevreleyen siyah zeminli zikzak motifli bir ince su bulunmaktadır. İkinci olarak beyaz zemin üstünde yapraklı ve çiçekli dallarla oluşturulmuş kısa kenarda zemin rengi turuncu olan sedef yer almaktadır. Orta bölüm ise siyah zemin üstüne her bir baklava dilimi iç içe geçmiş şekilde düzenlenmiştir. Dışta bulunan bordo zeminli baklava diliminin basamak şeklinde olan iç kenarları çiçek motifleri ile birleşim yeri dışta sekiz köşeli yıldız motifi ile bezelidir. İçte yer alan baklava motifinin ise siyah zemin üstünde çiçek, göz ve el motifleri ile düzenlenmiştir. En ortada sarı zeminli kare şeklin içi çiçek ve lale motifleri ile dolguludur. Ana zeminde yer alan göl motiflerinin dışında kalan alan çiçek, karanfil, göz, yıldız ve üçlü lale motifleriyle bezelidir. Halının dokunma tarihi yer almaktadır.



Resim 10. Heybe halısı ve çizimi (Karaman 2020)

Örnek No:10

İlgili Koleksiyon (kime ait) : Şahhanım Örnek

Kimin Dokuduğu : Şahhanım Örnek

Dokunduğu Tarih : 1961

İnceleme Tarihi : 07.08.2020

Bugünkü Durumu : İyi

Atkı – Çözüğü : Pamuk

İlme : Yün

Kalitesi : 28x30

Eserin Cinsi : Heybe

Eserin Ebadı : 127x45

Saçak Uzunluğu : -

Yöredeki Adı : Hekhib

Kompozisyon Özelliği : Dokuma iki heybe gözü ve iki adet de ortada olmak üzere dört parça halinde dokunarak heybe yapılmıştır. Heybe gözü, beyaz zemin üstünde su yolu motifi ile bezeli bir ince sedefle çerçevelemiştir. Orta alan kırmızı zemin üstünde göbek olarak sekiz köşeli yıldız ve köşelerde küçük boyutlu sekiz köşeli yıldız motifi ile oluşturulmuştur. Göbek olan sekiz köşeli yıldızın sarı renkli zemini üzerinde ise çeşitli çiçeklerden oluşan ve bir çiçek demetini andıran motif ile bezelidir. Hayvanın sırtına ya da insanın omzuna gelen kısım ise 22x30 cm ebadında dokunan parça su yolu motifi ile ince bir sedefle çerçevelemiştir. Ortası bordo zemin üzerinde çiçek ve göz motifleri ile bir kompozisyon oluşturulmuştur.

Sonuç

Anadolu'nun herhangi bir yerinde zamandan ve mekândan bağımsız ortak özellikler taşıyan bir dokuma örneğine rastlamak şaşırtıcı değildir. Halıda gördüğümüz bir motife başka bir yörede kilimde, düz dokumada veya çorapta rastlayabiliriz. Bu çalışmada da dokumaları ile ünlü olan Sivas şehrinin merkeze uzak bir köyünde tespit edilen dokumalar konu edilmiştir. Dokumalar köy insanının kendi ihtiyacını karşılamak için yapılmıştır. Dokumanın temel özelliği günlük kullanıma yönelik gereksinimler ve çeyiz eşyası olarak düşünülmesidir. Köyde tespit edilen dokumalar desen kompozisyonu bakımından Sivas ve Anadolu dokumaları ile benzerlik göstermektedir. Dokumalara desen kompozisyonu açısından bakıldığında Orta Asya'dan beri kullanılagelen geometrik motiflerin çokça tercih edildiği görülmektedir. Dokumalarda sembolik motiflere de rastlanmaktadır. Ayrıca köyün bulunduğu bölge göz önüne alındığında doğayla iç içe yaşam süren insanların, baharda doğanın canlanmasıyla birlikte dağların çiçeklerle bezenmesinden etkilendiğini ve bunu dokumalarına yansıttığı görülmektedir. Yöre halkının çevreden etkilendiği ve dokumalarında bitkisel bezemelere çokça yer verdikleri görülmektedir. Halılarda; dipsiz göl, yıldız, göz, gelin öldüren, çiçek, karanfil, lale gibi motiflere sıkça rastlanmaktadır. Köyde yapılan görüşmelerde, dokumalarda kimyasal toz boya da kullanıldığı tespit edilmiştir. Delice köyünde siyah zeminli halı dokumalar dikkat çekici niteliktedir. Delice köyü kadınları ölüm ve yas tutma dönemlerinde siyah giyinmektedirler. Kültürel olarak yöre insanının siyahla olan bağının dokumalarda da sürdüğü görülmektedir. Dokumaların genel olarak siyah, bordo, koyu yeşil, kahverengi gibi koyu renklerden oluştuğu söylenebilir. Koyu renkli dokumalar arasında parlak sarı ve turuncu renklere az da olsa rastlanmaktadır. Köyde dokunan halılar kaba kalite halılar olarak değerlendirilebilir. Dokumaların ebatları incelendiğinde enlerinde yer yer ölçü farklılıklarının olduğu tespit edilmiştir. Köyde yapılan dokumalar; yastık, yolluk/sedir halısı, duvar halısı ve

heybe olarak sınıflandırılabilir. Yastık halıları ile yolluk gibi dokunan sedir halılarının takım halinde dokundukları tespit edilmiştir. Yastık, yolluk ve sedir halılarında daha çok yörede dipsiz göl olarak ifade edilen motiflerin göbek motifi olarak tercih edildiği görülmektedir. Köyde bu dokumaların yanı sıra çorap ve çanta gibi el örgülerine de rastlanmış, söz konusu örgülerin halı ve kilim motifleri ile bezeli oldukları görülmüştür. Dokumaların, dokunma amacına uygun olarak yastık, sedir veya yolluk halısı olarak kullanıldıkları tespit edilmiştir. Yerde yaygı olarak kullanılan dokumalar makine halıları üzerine serilerek kullanılmaktadır. Kullanılmayan dokumaların yüklük denilen alanlarda depolandıkları görülmektedir.

Kaynaklar

- Akpınar, Deniz ve Güven Birol. "Osmanlı'dan Cumhuriyete Sivas Vilayeti'nde Dokuma Sektörü ve Sanayi Gelişimi". C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 16. Sayı 2. 223, 2015.
- Aslanapa, Oktay. "Türk Halı Sanatının Tarihi Gelişmesi". Arış Dergisi (1997): 18-27
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/aris/issue/43707/536201>
- Deniz, Bekir. Türk Dünyasında Halı ve Düz Dokuma Yaygıları, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı. 2000.
- Deniz, Bekir. "Anadolu-Türk Halı Sanatının Kaynakları". Sanat Tarihi Dergisi Sayı/Number: XIV-1. 89-94, 2005.
- Gönül, Macide. "Eski Dokumacılık ve Yurdumuzdaki Gelişimi". II. Türk Folklor Araştırmaları Dergisi, Sayı: 219. 4556-4558, 1967.
- Kayıpmaz, Fahrettin ve Naciye Kayıpmaz. "Sivas Kilim Seccadeleri", Türk Etnoğrafya Dergisi. Sayı:XIX. 97, 1991.
- Kırzioğlu, Neriman Görgünay. "Altaylarda Pazırık Kurganından Çıkan Motiflerin Anadolu ve Türk Cumhuriyetleri'nde Yaşayan İzlerinden Bazı Örnekler". Türk Soylu Halkların Halı, Kilim, Cicim Sanatı Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı. 27-31 Mayıs 1996 Kayseri, 137-146, 1996.
- Özdemir, Baran. Delice Köyü Folklor Monografisi. Yayınlanmamış lisans tezi, 31-32, 2004.
- Özen, Kutlu. Sivas Yöresi Geleneksel El Sanatları. Kitabevi, 110-112, 2008.
- Soysaldı, Aysen. Düz Dokuma Teknikleri ve Teknik Desen Çizimleri (Kilim, cicim, zili-sili, sumak vb.). Atatürk Kültür Merkezi, 2009.
- Türkmen, Nalan. Orta Asya Türkmen Halıları ile Tarihi Anadolu-Türk Halılarının Ortak Özellikleri. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi, 2001.

İnternet Kaynaklar

- BOA:195-31-20.12.12.1947, BOA:DH.TMIK.M;78-17.
<https://sivas.ktb.gov.tr/TR-76102/imranli.html> (Erişim Tarihi:14.01.2021)

Kaynak Kişiler

Şahhanım Örnek

Doğum Yeri ve Tarihi: 02.05.1936 / İmranlı - Delice Köyü
Eğitim Durumu: Okuryazar değil
Derleme Tarihi: 06.09.2020

Resmiye Özdemir

Doğum Yeri ve Tarihi: 20.02.1961 / İmranlı - Delice Köyü
Eğitim Durumu: Okuryazar
Derleme Tarihi: 2020



COLOR, PATTERN AND COMPOSITION FEATURES OF SIVAS-DELICE CARPET WEAVING

Şirin Karaman

ABSTRACT

Weavings, one of the cornerstones of Turkish cultural values. Today, art of weaving is dying. Sivas is one of the first centers that come to mind when Anatolian weaving tradition is mentioned. In this study, the weaving samples found in the village of Delice in İmranlı - Sivas district were examined. It is aimed to contribute to the literature by examining the color, motif and composition features of the fabrics in the village. The drawings of the carpets also were recorded.

Keywords: Weaving, carpet, Sivas, İmranlı, Delice